

Görüşler / Options

Elektronik Müzik Kütüphanesi: Selçuk Üniversitesi Örneği**

Digital Music Library: Selcuk University

Fatma Kılıçaslan*

Öz

Bu çalışmanın temel amacı, Selçuk Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde yürütülmekte olan Elektronik Müzik Kütüphanesi ve müzik koleksiyonuna yönelik açıklayıcı bilgiler vermektir. Ayrıca, elektronik ortamda erişime yönelik çalışmalar hakkında Elektronik Müzik Kütüphanesinin gelişimi ve kullanımındaki deneyimlerin aktarılmasıdır.

Anahtar sözcükler: Elektronik müzik kütüphanesi, Müzik kütüphanesi, Sayısal kütüphane, Elektronik kaynaklar, Sayısallaştırma.

Abstract

The aim of this article is to give explanatory information concerning the Digital Music Library which is situated at the Selcuk University Central Library. The information provided includes development and future goals of the mentioned library together with gained experience throughout the time. Some condensed user information has been supplied too.

Keywords: Electronic music library, Music library, Digital library, Electronic resources, Digitization.

*Kütüphaneci; Selçuk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Alaaddin Keykubat Kampusu-Konya (fklarslan@selcuk.edu.tr).

** Bu makale, Akademik Bilişim 2003'de (3-5 Şubat 2003) sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş biçimidir.

Giriş

Teknolojideki yeni gelişmeler her alanda olduğu gibi kütüphaneleri de yakından etkilemektedir. Bilginin hızla artışı ve buna paralel olarak bilgi kaynaklarındaki değişim, geleneksel kütüphane hizmetlerinin farklılaşmasına neden olmakta ve en son teknolojik gelişmelerin kütüphanelerde kullanılmasını gerektirmektedir. Bu aşamada geleneksel kütüphane hizmetlerinden elektronik kütüphanelere başka bir adlandırma ile sayısal kütüphaneye doğru bir geçiş söz konusudur. Elektronik kütüphaneler, sahip olduğu her türlü kaynağın sayısal olarak tutulması ve bunun kullanıcıya elektronik ortamda sunulması esasına dayanır.

Elektronik kütüphanelerin temel özellikleri, bilgi teknolojilerinin kullanılarak kaynakların elektronik ortamda depolanmasını, farklı elektronik kütüphaneler arasında ağ bağlantılarının kurulmasını ve kullanıcıların bu kaynaklara elektronik ortamda erişmesini sağlamalarıdır (Drabenstott, 1994).

Kütüphanelerin bütün dünyada standartlar çerçevesinde hizmet verdiği düşünülürse, elektronik kütüphanelerinde birbirleriyle bağlantı kurması için, standartlara uygun olarak düzenlenmesi ve kullanıcılara hizmet vermesi gerekmektedir.

Elektronik kütüphanelerin oluşmaya başlaması ile birlikte, bu teknolojik gelişimden en çok yararlanacak alanlardan birisi de müzik eğitimi veren okullardır. Müzisyenlerin ve müzik okulu öğrencilerinin müzik eserlerine ve notalara ulaşmadaki ihtiyaçları, bu kaynakların formatlarındaki farklılaşmaya uygun olarak değişmektedir. Günümüzde kullanıcılar, müzik eserlerine veya herhangi bir bölümüne hızlı bir şekilde erişmek ve müzik eseri üzerinde notalarıyla birlikte çalışmak istemektedirler.

Dünyada çeşitli kuruluşlar ve üniversiteler tarafından gerçekleştirilmiş olan elektronik müzik kütüphanesi örnekleri bulunmaktadır. Bunların içinde en kapsamlı ve gelişmiş olanı Indiana Üniversitesi'ndeki Elektronik Kütüphane Projesi kapsamında gerçekleştirilen Variations* projesidir. Projenin temel amacı, müzik okullarındaki öğrencilerin, derslerinde kullandıkları müzik parçalarına erişim sağlamalarını ve parçalar üzerinde çalışmalarına olanak tanımaktır.

* The Indiana University. (2004). Digital Library Program. <http://www.dlib.indiana.edu/> adresinden erişildi.

Bu gelişmeler doğrultusunda, Selçuk Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı, geleneksel kütüphane hizmetlerinin dışında müzikle ilgilenen kullanıcılara hizmet veren elektronik ortamda bir kütüphane oluşturulmayı planlanmıştır. Bu makalede Selçuk Üniversitesi Elektronik Müzik Kütüphanesi çalışmaları incelenerek amacı, gelişimi, koleksiyonun oluşturulması, düzenlenmesi ve erişime sunulması ile ilgili bilgiler verilmektedir.

Selçuk Üniversitesi Elektronik Müzik Kütüphanesi

Selçuk Üniversitesi (S.Ü.) bünyesinde, müzikle ilgili olarak Devlet Konservatuvarı ve Eğitim Fakültesi Müzik Öğretmenliği Bölümü eğitim vermektedir. Devlet Konservatuvarı'nın Opera/Şan, Türk Sanat Müziği ve Tiyatro Bölümlerinde yaklaşık olarak 200 konservatuar öğrencisi ve akademik personel, Eğitim Fakültesi Müzik Öğretmenliği Bölümünde ise 250 öğrenci ve akademik personel mevcuttur.

Devlet Konservatuvarı ve Eğitim Fakültesinin Müzik Öğretmenliği Bölümünde öğrencilerin ve akademik personelin derslerde kullandıkları CD-ROM ve ses kasetlerinden oluşan bir müzik arşivi bulunmaktaydı. Bunun yanı sıra İletişim Fakültesine bağlı Üniversite Radyosunun da geniş kapsamlı bir müzik arşivi vardı. Aynı tür kaynaklarla, aynı konuda çalışan kullanıcılara hizmet veren arşivler, birbirinden farklı yerlerde idi. Geleneksel yöntemlerle bu kaynakların fotokopi ile çoğaltması, ödünç verilmesi gibi hizmetler düzenli bir şekilde sunulamamakta ve bazı zorluklar yaşanmaktaydı. Bu noktada kütüphane, işlevsel olarak ön plana çıkmayı ve soruna teknolojinin de yardımıyla çözüm getirmeyi amaçlamıştır.

Öncelikle, Devlet Konservatuvarı, Eğitim Fakültesi Müzik Bölümü ve S.Ü. Radyosu müzik arşivlerinin bir araya toplanarak geniş bir müzik arşivi haline dönüştürülmesi hedeflenmiştir. Böylece oluşturulan S.Ü. Elektronik Müzik Kütüphanesinin amacı, belli bir katalog programında müzikle ilgili eserleri bibliyografik bilgileriyle birlikte tutmak ve bu eserlerin, müzik eğitimi alan öğrencilerinin çalışmalarında ve derslerinde kullanabilmeleri için çevrim içi erişimini sağlamaktır. Aynı zamanda bütün öğrencilerin müzik dinleyerek ders çalışabilecekleri bir ortam ve müzik koleksiyonundaki kaynaklara uzaktan erişim olanağı da yaratılacaktır.

S.Ü. Elektronik Müzik Kütüphanesinin Gelişimi

S.Ü. Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı, bu konudaki kullanıcı isteklerinin artması, teknolojideki gelişmeler ve bilgi kaynaklarındaki çeşitliliği göz önünde bulundurularak bir elektronik müzik kütüphanesi kurulmasına karar vermiştir. 1999 yılında kütüphane binası inşa edilirken, ses geçirmeyen, havalandırma sistemine sahip, müzik dinlemeye uygun, geniş sekiz oda, Müzik Kütüphanesi için müzik kabini olarak düzenlenmiştir. Böylece Üniversite bünyesindeki arşivlerdeki müzik eserlerinin sesleri ve notaları, standartlara uygun geniş bir müzik arşivi içinde toplanacaktır. Ayrıca müzik notalarının da, tarayıcılardan geçirilerek elektronik ortama aktarılması planlanmaktadır.

Koleksiyon, Müzik Bölümü öğrencilerinin müzik eğitimini desteklemek amacıyla klasik Batı müziği, klasik Türk müziği, opera ve caz eserlerinden oluşmaktadır. Bunun yanında üniversitedeki diğer öğrencilerin istekleri doğrultusunda popüler müzik parçaları da koleksiyonda bulundurulacaktır. Devlet Konservatuvarı ve Müzik Öğretmenliği Bölümündeki müzisyenlerin istekleri ve ihtiyaçları dikkate alınarak koleksiyon geliştirme çalışmaları devam edecektir.

Çalışmanın bir proje kapsamı içinde aşamalar halinde yürütülmesi düşünülmüştür. Her bir aşama test edildikten sonra bir diğerine geçilmesi ve çıkabilecek sorunların bir sonraki aşama öncesinde çözülmesi planlanmıştır. Projenin, Devlet Konservatuvarı, Eğitim Fakültesi Müzik Öğretmenliği Bölümü ve İletişim Fakültesinin de işbirliği ile yürütülmesine karar verilmiştir. İlk aşamada, koleksiyondaki müzik eserlerine kütüphanedeki müzik kabinlerine konan bilgisayarlardan, ikinci aşamada ise üniversite dahilinde web üzerinden erişim hedeflenmektedir. Böylece üniversite akademik personeli ve öğrencileri, kütüphaneye gelmeden de müzik koleksiyonundan yararlanabilecektir.

Bu proje için, bilgi işlem birimi bir elektronik müzik kütüphane yazılımı geliştirilmiştir. Ayrıca CD'lerin elektronik ortama aktarılması için çevirici programlardan yararlanılmaktadır. Müzik eserleri için mp3 ses dosyaları kullanılmasına karar verilmiştir. 2000'li yılların başında başlayan ve bugün kullanılabilir hale gelen bu proje, müzik eğitimi veren okullarla ve İletişim Fakültesiyle birlikte geliştirilmeye devam etmektedir.

S.Ü. Elektronik Müzik Kütüphanesinin Teknik Açından İncelemesi

Elektronik bir müzik kütüphanesi için, öncelikle ses kayıtlarının elektronik ortama aktarılmasında hangi dosya biçiminin kullanılacağına karar verilmelidir. Müzik eserlerinin her bir bölümü üzerinde ayrı ayrı çalışma yapılabilmesi için, her birinin ayrı bir ses dosyası olarak düzenlenmesi öngörülmüştür. Projedeki müzik eserleri için dosya büyüklüğünün küçük, ses kalitesinin ise yüksek olması istendiği için mp3 formatının kullanılması tercih edilmiştir.

Koleksiyonun Elektronik Ortamda Oluşturulması

Koleksiyon kapsamında bulunan orijinal formdaki CD'lerin elektronik ortama dönüştürülmesi için bir çevirici program kullanılmakta ve müzik eserlerinin her bir parçası mp3 ses dosyası haline dönüştürülmektedir. Mp3 formatındaki müzik parçalarını CD kalitesinde bilgisayara kaydetmek için proje kapsamında tam donanımlı bilgisayarlar kullanılmakta ve kayıt işlemlerinde öğrenciler çalışmaktadır.

Müzik parçaları bilgisayara aynen CD'lerde olduğu gibi 16 bit genişliğinde 44.1 Khz oranında ses dosyaları olarak depolanmaktadır. CD'lerdeki wav formatındaki dosyalar çevirici program sayesinde mp3 formatına çevrilmekte ve doğrudan sabit diske aktarılmaktadır. Sayısal forma çevrilme ve kayıt aşamalarında yüksek ses kalitesi elde etmek için dikkatli çalışılmalı ve ses kayıplarının olmaması için önlemler alınmalıdır.

Ses dosyaları oluşturulurken aynı zamanda müzik parçalarıyla ilgili kısa bilgiler (besteci adı, eser adı, parça adı, toplam süre, başlangıç süresi) yüklenmektedir. Ancak bu bilgiler bibliyografik kayıt için yeterli değildir. CD'lerin kapağında müzik eserlerinin tanımlanması açısından önemli olan bilgiler (başlangıç ve toplam süresi) ayrıntılı bir şekilde verilmektedir. Eserin toplam süresi belirlenirken bir müzik eserinden diğerine geçişteki boşlukların göz önünde tutulması önemli bir noktadır. Geçişler arasındaki bekleme süresi belirlenmeli ve toplam süre yazılmalıdır.

Sonraki işlem olarak ses dosyaları ftp ile ana makineye gönderilmekte ve ana makineden müzik kabinlerindeki bilgisayarlara dağıtılmaktadır.

Koleksiyonun Elektronik Ortamda Saklanması

Projede, ses dosyalarını saklamak için iki sunucu makine kullanılmaktadır. Bunlar ana sunucu ve arşivleme yapılan bilgisayardır. Ana sunucu 500 gbt'lık yaklaşık olarak 7600 saatlik mp3 formatında ses dosyası alabilmektedir. Kullanıcılar ses dosyalarına elektronik müzik kütüphanesi programı aracılığıyla erişerek istekleri doğrultusunda bilgisayarlarından müzik dinleyebilmektedirler. Arşiv makinesinde ise güvenlik ve koruma amaçlı olarak ses dosyaları saklanmaktadır. Ana sunucudaki ses dosyalarının kaybedilmesi, zarar görmesi veya ses kaybına uğraması durumunda arşiv bilgisayarında yedeklenen dosyalarından tekrar yükleme yapmak mümkündür.

Koleksiyona Elektronik Ortamda Erişim

Kullanıcılar, Kütüphanenin dördüncü katında bulunan sekiz müzik dinleme kabinindeki Microsoft Windows 98 işletim sistemi üzerine kurulu bilgisayarlardan, Elektronik Müzik Kütüphane Programını kullanarak ses dosyalarına ulaşabilmektedirler. Böylece birden fazla kullanıcı aynı anda aynı parçayı dinleyebilmektedir. Bu erişim esnasında dosya büyüklüğüne bağlı olarak seçilen müzik eserinin bir bölümüne erişmek için yaklaşık olarak 5'le 30 saniye arasında bir bekleme gerçekleşmektedir. Proje kapsamında bekleme süresinin en aza indirilmesi için çalışmalar devam etmektedir. Bu bilgisayarlardan sadece ses dosyalarına ulaşılabilen, kütüphane katalogu, e-posta vs. diğer kütüphane hizmetleri için kullanılmamaktadır. Projenin gelecekteki amacı ise, bu bilgisayarlar üzerinden müzik eğitime yönelik müzik notası ve kompozisyon çalışmalarını verebilmektir.

S.Ü.Elektronik Müzik Kütüphanesi Programı

Selçuk Üniversitesi Bilgi İşlem Birimi tarafından hazırlanan yazılım programı üç modülden oluşmaktadır: Müzik kayıt ve düzeltme, tarama ve dinleme modülleri.

Müzik Eserlerinin Kaydedilmesi ve Düzeltmelerin Yapılması

Müzik eserlerinin kataloglanmasında kullanılacak olan sistemin yapısı, hangi standartlara uyulacağı, ses dosyalarının çevrilmesi esnasında hangi arayüzün kullanılacağı vb. konular üzerinde dikkatle düşünülmelidir. Müzik eserleri, MARC standardına uygun olarak kataloglanmaktadır. Kataloglama işlemler-

rinde özellikle elektronik kaynaklar için metadata standartları önemli bir noktadır. Aynı zamanda Z39.50 iletişim protokolü kuralları da bibliyografik verilerin girilmesinde kullanılmaktadır.

Müzik Kayıt ve Düzeltme Modülü, müzik eseriyle ilgili bibliyografik bilgilerin girişi ve düzeltmelerin yapılmasını sağlamaktadır. Eserlerin bibliyografik girişi sırasında her bir bölümle ilgili temel bilgi, toplam süre ve çalınan süre kaydedilmektedir. Bir kayıt ile ilişkili olan her bir müzik parçasına dosyalar sekmesi kullanılarak seçilip girilebilmektedir .

Eserin MARC bilgileri girildikten sonra, daha önce çevirici program sayesinde mp3 ses dosyasına dönüştürülmüş olan ses dosyaları müzik kayıt içinde yer alan dosyalar sekmesinden sisteme aktarılmaktadır.

Katalog Taraması

Müzik koleksiyonundaki eserlere katalog tarama yoluyla erişim sağlamaktadır. Kullanıcılar aradıkları esere ve bu eserin her bir bölümüne tarama programı aracılığıyla ulaşmaktadır. Kurum içinde intranet üzerinden müzik veri tabanının taranabilmesini, veri tabanında kayıtlı bilgilerin incelenmesini, listelenmesini ve müzik eserlerinin dinlenebilmesini sağlamaktadır. İnteraktif olarak ağ ortamında müzik veri tabanı taranmakta ve istenen kriterlere göre uygun kayıtlar listelenmektedir. Taramada “VE, VEYA, VEDEGİL” işleçlerini kullanarak sorgu yapılabilir. Anahtar kelimeler besteci/yorumlayan, eser adı, bölümü, emeği geçenler ve eser türüne göre sorgu kriterleri de bulunmaktadır. Tarama sonucunda eserle ilgili genel bilgilere erişilmekte ve aynı zamanda dinlenmek istenen herhangi bir eserin bölümüne ve ayrıntılı bilgilerine de “eser detayları” bölümünden ulaşılmaktadır.

Eserin Dinlenmesi

Sorgu kriterleri sonucunda, eserin her bir bölümüne müzik dosya formatını açan program sayesinde erişilmektedir. Ulaşılan eserle ilgili bibliyografik bilgilerin yanı sıra hangi bölüm üzerinde çalışıldığı, kaçınıcı bölüm olduğu, çalınan süre ve toplam süresi de görülebilmektedir. Eseri sınırsız kez dinleyebilme imkanı ve ileri-geri hareket ettirerek dosya üzerinde çalışma imkanı bulunmaktadır.

Sonuç

Elektronik Müzik Kütüphanesi Projesi, öğrencilerin geleneksel çalışma sistemlerine yeni bir bakış açısı getirmesinin yanı sıra öğrencilerin derslerdeki verimliliğinin artırılması yönünde önemli bir adım olarak görülmektedir. Sistemin kullanıcıların bilgi okuryazarlığının gelişmesinde etkili bir rol oynadığı umulmaktadır. Ayrıca müzik eserlerinin elektronik ortamda tutulması, müzik derslerine devamın aksaması ve/veya derslerin tekrar edilmesinde öğrenciler açısından avantaj yaratmaktadır.

Bu projenin başlangıcından gelişim aşamasına kadar en çok sorulan sorulardan birisi, müziğin neden elektronik ortamda dinletildiği olmuştur. Halbuki, bu çalışma bir külfet olarak görülmeyip, teknolojik bir yenilik olarak üniversite öğrencilerine ve akademik personele verilmesi gereken uluslararası kütüphane standartlarına uygun bir hizmet olarak düşünülmektedir.

Kullanıcılar açısından bir gerçekleştirilmesi planlanan bir kolaylık da, bilgisayarlardan erişilen ses kayıtları ile birlikte, eserlerinin notalarına da ulaşılarak birlikte çalışma imkanının sağlanmasıdır. Böylece dinlenmekte olan eserin aynı zamanda notası da takip edebilecek, ileri-geri hareket ettirerek tekrar dinleme olanağı yaratılabilecektir. Ayrıca fotokopi ve ödünç verme ile ilgili sorunların da en aza indirilerek daha etkin ve hızlı hizmet sunulabilecektir.

Kaynakça

- Çağıltay, N. E. (t.y.). *Elektronik kütüphaneler: Türkiye için bazı öneriler*. 12 Ocak 2003 tarihinde <http://www.teknoturk.org/docking/yazilar/tt000036-yazi.htm> adresinden erişildi.
- Çağıltay, N. E. (2000). Indiana Üniversitesi dijital kütüphane programı ve Türkiye ile bir karşılaştırma. VI. "Türkiye'de Internet" Konferansı: 9-11 Kasım 2000 İstanbul. 22 Ekim 2003 tarihinde <http://inet-tr.org.tr/inetconf6/tammetin/nergiz.ppt> adresinden erişildi.
- Çağıltay, N. E. ve Küçük, M. E. (2001). *Elektronik kütüphaneler: Indiana Üniversitesi Elektronik Müzik Kütüphanesi örneği*. 12 Ocak 2003 tarihinde <http://ab.org.tr//ab01/prog/e-kutuphanecilikBil.html> adresinden erişildi.
- Drabenstott, K. M. (1994). *Analytical review of the library of the future*. Washington, DC: Council Library Resources.
- Fenske, D. E. ve Dunn, J. W. (1996). The variations project at Indiana University's music library. *D-Lib Magazine*, 9 Eylül 2003 tarihinde <http://www.dlib.org/dlib/June96/variations/o6fenske.html> adresinden erişildi.
- Indiana University. (2003). *Digital library program*. 12 Ocak 2003 tarihinde <http://www.dlib.indiana.edu/> adresinden erişildi.
- Indiana University. (2002). *Variations project*. 12 Ocak 2003 tarihinde <http://www.dlib.indiana.edu/variations/> adresinden erişildi.
- MARC Standards. (2002). *MARC SGML and XML*. 12 Ocak 2003 tarihinde <http://loc.gov/marc/marcsgml.html> adresinden erişildi.
- Yücesan, A. (t.y.). *MARC 21 ve Anglo Amerikan Kataloqlama Kuralları 2'yi kullanarak Internet kaynaklarının kataloglanması*. 12 Ocak 2003 tarihinde <http://www.unak.org.tr/unak2002/aysunyucesan.doc> adresinden erişildi.